

61. Po vsem tem nastane vprašanje: *ali je v umetnosti sploh kriterij boljšega — slabšega, pravilnega — nepravilnega.* — Absolutnega kriterija ni in sicer zato ne, ker je v umetnosti in nje razvoju toliko vrednostnih faktorjev in tako kompliciranih, da jih je nemogoče medsebojno pretehtati in vedeti za njih trenutno vrednost; dalje, ker je izmed teh faktorjev zelo veliko takih, ki se sploh ne dajo ceniti in preceniti, ki sploh niso dostopni *umsko vrednostni presoji*; to so slepa instinktivna vrednotenja, ki se pojavijo in izginejo, ne da bi jih mogli razumeti v njih osnovah; moremo jih le ugotoviti. Tudi ne moremo vedeti za njih nastanek in izginotje, ampak imajo svojo lastno pot in razvoj in svoje lastne zakonitosti, ki so vezane na osebno individualne in enako na socialno kulturne momente. Že osebno individualni momenti so nam dokončno nedostopni, še mnogo bolj pa kulturno socialni, ki so mnogo bolj komplicirani. *Zato je za vsako dobo lahko druga umetnost najbolj vredna, dá, celo za vsakega posameznika je lahko različna umetnost najbolj vredna.*

S tem se seveda nikakor nismo priključili popolnemu subjektivizmu ali psihologizmu, saj je bilo v začetnih izvajanjih vidno, kaj nam je popolnoma razvidno. Rečeno je le, da celotne umetnosti in nje razvoja ne moremo dokončno razumeti in preceniti.

(Dalje sledi)

Refleksije

SODOBNA RAZMIŠLJANJA

Andrej Beličan

XII.

Vtisi sprememb, ki jih doživlja svet pod udarci gigantskega vojnega spopada, se zgoščujejo v naraščajočem občutku, da je prišlo človeštvo do zgodovinske prelomnice v najobsežnejšem, najglobljem smislu besede. Dogajanje potrjuje teze tistih mislecev, ki so že okroglo stoletje napovedovali ta prelom in ki so bili še včeraj predmet nevere in posmeha. V neupoštevne sence pa se spreminjajo teze, ki so se še včeraj živo šopirile, o neomajni stabilnosti dosedanjih bistvenih družbenih odnosov med državami in posamezniki. Kratkomiselni pristaši teh tez in teorij na prelomnico, pred katero so se sedaj znašli, niso bili pripravljeni, je bodisi sploh niso pričakovali ali pa so si vbili v glavo, da nastopi drugače, ne v strahotnem orkanu, marveč z mirnim korakom...

Se nevtralni narodi, ki živijo v vzhodnoevropskih državah, pa so prišli tik do prelomnice v vprašanju ureditve svojih mednarodnih odnosov med seboj in navzven. Temu vprašanju in samo njemu so bila posvečena ta naša razmišljanja. „Jutro“ se je v uvodniku „Jalovo modrovanje“ 16. junija 1940 ozrlo tudi na prvi del našega članka in pri tem naravno pokazalo, da je popolnoma nesposobno razumeti njegovo miselno jedro. Takole pravi: „Medtem ko pisec modruje o svetovnem položaju tako, kakor se lahko vidi na pr. s perspektive kakega drugega kontinenta, se položaj njegovega naroda, ki je stisnjen v geopolitično mnogo nevarnejši prostor na zapadu, ne rešuje drugje kakor na tem prostoru.“ Kaj je naša perspektiva? Proces, ki se vrši na svetu, v katerem živimo; ko objektivno

razčlenjujemo ta proces in ugotavljamo vzroke in smisle dogajanja, ne moremo izhajati z omejene perspektive nobenega kontinenta in še manj kakega njegovega dela, marveč moramo imeti pred očmi vse kontinente, ves povezan svet. Kaj pa je „Jutrova“ perspektiva? „Pobožne želje“ v poplahu in mižanje pred resničnostjo. Krona njegovega nerazumevanja naših izvajanj je trditev, da „teorije, ki jih zagovarjamo, ne dopuščajo svobodnega izživljanja malih narodov, jim sploh ne priznavajo pravice do obstoja“. Vsa današnja „nesposobnost“ liberalne demokracije, glede katere sicer tudi „Jutro“ priznava, da menda ni „za vse čase kos svojim nalogam“, se kaže prav v tem, da ne vidi nove oblike, ki danes zagotavlja malim narodom svobodno izživljanje, ampak veže to svobodo na propadajoče oblike liberalne demokracije. Zaradi tega pa nujno zapada paniki in iz nje kliče „pripravljen bodi“, ne da bi to potrebno pripravljenost zasidrilo tja, kjer jo je danes edino mogoče zasidrati navzven in navznoter, da bodo „odločna, jasna in dobro pripravljena dejanja“, o katerih besediči „Jutro“, tudi — pametna.

„Jutro“ pravilno opozarja v istem uvodniku, a v drugi zvezi, da je usoda našega naroda tesno povezana z Balkanom. Značilno je, da pri tem ni poudarilo tistega momenta, ki nas, pa Hrvate in Srbe danes spaja z ostalim samostojnim Balkanom v politično enoto, to je nevtralnosti. Zapisati bi bilo moralo: z nevtralnimi Balkanom, ki more in mora biti močan le, če se opre na mogočni nevtralni evropski vzhod. A tu se menda vsa „Jutrova“ navdušenost, če se je sploh še kaj skriva za njegovimi besedami, jenja. Skrbno se izogiba odgovoru na vprašanje: Ali je taka naslonitev mogoča in potrebna?

Krščanski pacifist dr. Ž. M. Perić, ki je po lastni izpovedi pripadal nekdanji „srbski napredni, prav za prav konservativni stranki“ (Dejanje 1940, str. 143), meni v zaključku že omenjenega članka v „Pravni misli“ (str. 127), da se v veliko korist družbenega in človeškega miru ne da preprečiti „prihod“ človeškega in mednarodnega sožitja, ki se ustvarja na slovanskem vzhodu. Krščanski personalist Edvard Kocbek sicer piše o federativni ureditvi Evrope oziroma Srednje Evrope in o potrebi „omejitve državnih suverenosti“ (Dejanje 1940, str. 92), a še vedno nikjer ne vidi protiimperialistične „svetovne ideje“ in sile, ki „bi bila brezpogojno pripravljena pomagati človeku sploh“ (Dejanje 1939, str. 268). Ne vidi je pa zato, ker gradi svojo zamisel „zveze velikih in majhnih domovin“, v kateri bo vsak mali narod „polnovreden ud politične skupnosti sveta“ na pesek svojega personalizma, ki je samo zelo „fina“ varianta liberalno-demokratske ideologije in ki ga vodi mimo realnega „pravičnega svetovnega gibanja“ (prav tam, str. 268 in 269). Tudi njemu ostanejo zato samo „pobožne želje“, ki seveda niso prav nič na poti realnemu nepravničnemu svetovnemu gibanju in njegovim nosilcem zunaj in znotraj domovine.

Smoter tega našega napada na liberalno-demokratsko ideologijo in njene ostanke v naši miselnosti je ravno, ljudem dobre volje usmeriti pogled v prihodnost, prispevati k temu, da se Slovenci izkopljejo iz „nedvomne krize naše politike“, da se ne „ustavimo v sedanji letargiji“, ampak „se z vso silo odločimo za največji slovenski napor“ — seveda za pravi, edini smiselni napor. (Vsi citati v tem in prihodnjem odstavku so iz članka Edvarda Kocbeka „Slovenci in politika“ v „Dejanju“ 1940, str. 1–6.)

Ali morda misli Kocbek, da je mogoče danes strnjevati slovensko ljudstvo, „dejansko oživeti slovensko narodno gibanje“, na kakšni drugi osnovi, na temelju katere druge zunanje orientacije in da je mogoče kako drugače fundirati našo nevtralnost, če naj tudi za nas kaj pozitivnega pomeni? Kakor vse kaže, Kocbek res misli tako, a nobene druge upoštevne orientacije ne pokaže, ker je nima in tudi imeti ne more. Zato in samo zato razglša, da se „izvirni slovenski življenjski smoter ne da poiskati v neslovenskem življenjskem prostoru“ in da „si ga ne moremo izposoditi od kake tuje miselnosti“. Tu smo zopet pri tisti miselnosti omejenega samoslovenstva, ki jo je bil izrazil Rudolf Mencin v svojih dveh pridigah slovenski mladini in ki smo jo zavrnila slučajno najprej pri njem; lahko bi jo bili s prav tistimi besedami prej pri Kocbeku. Pri tem bi se morali le še posebej ozreti na njegovo obsodbo „reševanja papirnatih problemov, ki se tičejo vsega sveta,

samo ogroženega obstoja Slovencev ne“. Ta obsodba je bila popolnoma utemeljena, kolikor je bila obrnjena proti desni „zgolj ideološki kulturi mnogih mladih Slovencev“, ki res predstavlja najhujši „odklon od pravega narodno-političnega oblikovanja“. Kakor pa moramo sklepati iz Kocbekove splošne „srednje“ pozicije, je hotel zadeti hkrati in v isti vrsti ter meri z desno tudi levo „ideološko kulturo“. Ta poskus pa je skozi in skozi zgrešen, kajti ta „kultura“ pojmuje politiko najizraziteje „zgodovinsko“, izhaja v vsem iz „določenega življenjskega položaja“, je „do konca povezana s svojim prostorom in časom“, ji „človek ni abstraktna točka v idejnih sistemih, ampak življenjsko torišče, kjer se stvarnost in osebna ideja oplajata in dozorita v zgodovinsko resnico“ — izpolnjuje torej prav vse zahteve, ki jih postavlja Kocbek na novo ideologijo, s katero bo slovenski narod „stopil samozavestno v novo zgodovino in dejansko odločal o samem sebi“, s katero se slovensko ljudstvo ne bo „balo lastnega odločanja“. Nikdar in nikoli pa tem zahtevam ne more ustrezati „srednja“ pozicija...¹²

Pri ideologih, ki omahujejo na „srednji“ poziciji sem in tja ter zato ne morejo nikoli „zaživeti polnokrvno“ in „se postaviti na stališče tvegane dejavnosti, ki naj z njeno pomočjo zavestno prevzamemo svojo [Slovencev] usodo“ (Kocbek prav tam), najdemo komaj kaj drugega kakor „dobro voljo“, ki ji pa manjka realna osnova. Pri ideologih desnice te dobre volje ni, tu in tam pa je več spoznanja realnosti, ki jo seveda odkrivajo samo toliko, kolikor jim kaže. Vzemimo n. pr. Drinov članek „Evropa 1938“. V njem najdemo tudi nekaj pravih ocen poleg trditve, da je Rusija „sama sebe... potisnila iz Evrope v Azijo“ in poleg iskrenega obžalovanja, ki je s prejšnjo trditvijo v protislovju, da namreč zapadne velesile niso gnale intervencije v Rusijo naprej in naprej, ampak „pod pretvezo, da je treba spoštovati načelo nevmešavanja... mirno gledale“ utrjevanje ruske revolucije in celo „zaradi trenutnih gospodarskih interesov s trgovskimi pogodbami in celo s posojili podprle boljševizem v Rusiji v najbolj kritičnem [?] trenutku“. K prvi omenjeni trditvi je Drin pravilno pripomnil, da je zaradi tega, ker je Rusija izrinjena iz Evrope, „prizadeto vse slovanstvo in je tako rekoč brez vpliva na razvoj Evrope“, kar se je prav klasično pokazalo točno pol leta pozneje, konec septembra 1938. V zvezi z „glasnim izpovedovanjem“ obeh osnih velesil, „da se čutita poklicani vsaka za sebe stati na čelu mogočnemu imperiju z evropskimi in izvenevropskimi deželami“, je pravilno ocenil, da „čas zelo hitro zori za... novo, veliko odločitev“. Poleg velesil, ki bodo pri tej „odločitvi“ odločale, imamo po Drinu „še množico malih držav, ki pa usode sveta ne bodo odločale, ampak bodo sledeč nagonu samoohrane iskale naslona na tistega, ki se bo v trenju svetov pokazal najsilnejšega“. Iz te poslednje Drinove teze bi skorajda izhajalo, da imperialistične velesile tekmujejo med seboj, katera med njimi bo bolj uspešen varuh malih držav, ki imajo v odnosu do njih zgolj nalogo, pravilno oceniti, katera od njih se bo pokazala „silnejša“, in se pravočasno zateči pod njeno okrilje. O kako lépo bi bilo potemtakem življenje malih držav v Drinovi „Evropi 1938“! V svoji tezi je Drin pač zajel samo takratno Stojadinovićevo zunanjo politiko, njegovo presedlavanje od naslonitve na Francijo k „naslonitvi“ na osrednje velesile, ki so se mu kazale „silnejše“.

¹² Da danes „srednja“ pozicija ne more biti trdna, najbolje dokazuje Kocbekov primer sam: Ker ni hotel svojega nevtralnostnega stališča postaviti na edino trdno osnovo naslonitve na nevtralni vzhod, se mu je stališče udrlo in je prav naravno v poplahu zdrknil ž njega v uvodniku 5. št. „Dejanja“...

Rudolf Mencin je, kakor kaže njegov krik „Gospodu kritiku v „Sodobnosti““ v „Sloveniji“ od 14. junija 1940, vzel mozo zavrnitev njegove, v nacionalno omejenost zavite „srednje“ pozicije kot osebni napad nanj. To je prava donkišotska zmota. Mislim, da mi ne bo treba prav ničesar preklicati, dokler bo Mencin ostal na svoji „srednji“ poziciji: niti, da miselnost, ki sem jo zavrnil, obstoji in megli ljudem pogled, niti, da ji je dal izraza tudi Mencin, niti, da jo odklanjam in da ji ne morem dovoliti, da bi se ponujala pod znamko edinega pravega slovenstva. Če pa bo zapustil to pozicijo, potem bo z menoj enega mnenja in mi prav tako ne bo treba ničesar preklicati...

Sledeč tej politiki pa je Drin „pozabil“, da se država nasloni na neko drugo po „nagonu samohrane“ vselej le zaradi svoje varnosti, zaradi zaščite pred neko tretjo državo, ki jo ogroža.

Mali narodi, ki je nanje mislil Drin, takrat niso več živeli v zavetju weimarske demokracije, ki jim je nudila varnost celih petnajst let od konca svetovne vojne, pač pa še pod varstvom obeh velikih zahodnih „demokracij“, od katerih je bila ena, Francija, od l. 1935. rahlo oprta na Sovjetsko zvezo. Ti narodi se glede svoje varnosti niso mogli zanašati na lastno moč, sploh niso mogli stati sami zase, marveč so svojo formalno samostojnost, ki je temeljila v bolj ali manj prikriti naslonitvi na resnične velesile, lahko začasno „uveljavljale“ le z omahovanjem med nasprotujočimi si velesilami. Ena od teh držav, Poljska, si je celo domišljala, da se bo s takim omahovanjem sčasoma uveljavila kot nova evropska velesila podobno, kakor se je v teku desetletij pred svetovno vojno zedinjena Italija, in je pomagala siliti v novo razdelitev sveta s sklepanjem ofenzivnih zvez proti vzhodu in z zahtevami po kolonijah. Pri monakovskem zajtrku je dobila pod mizo košček, za vojni obed pa je prišla sama na mizo že pri prvem obroku... Takšna je bila usoda največje v tej vrsti držav, ki so bile v vseh pogledih najslabotnejši členi versajske verige, kar nam izpričuje že zgodnji propad liberalno-demokratskega sistema vladanja v njih. Ta sistem je bil najprej bistveno okrnjen za novo družbeno silo, nato pa sploh odpravljen. Ena sama med temi državami je bila dovolj gospodarsko-družbeno razvita, da je lahko ostala liberalno-demokratsko urejena: češkoslovaška republika, ki je bila prevzela večino avstroogrske industrije in bila finančno tako močna, da je izvažala kapital v ostale vzhodnoevropske dežele; z druge strani je seveda tudi morala ostati tako urejena zaradi svojega narodnostnega sestava in visoko razvite nemške manjšine, ki je na drug način ne bi mogla vključiti v svoj unitaristični sistem. Kako bistvenega pomena za obstoj tega otoka liberalne demokracije v vzhodni Evropi je bilo zavetje weimarske demokracije, je pokazal september 1938, ko sta ga žrtvovala njegova zahodna varuha, ki sta se tedaj odrekla prvemu od obeh versajskih smotrov zato, da dosežeta drugega...

Pol leta pred tistim septembrom je zastavil Drin, kakor smo videli, vprašanje naslonitve teh malih držav in ga v svoji politični praksi odtlej dalje reševal z omahovanjem med tem ali onim od obeh tekmujočih „svetov“, ki sta medtem prešla od „trenja“ k — bombardiranju. Pri tem omahovanju se je ravnal na videz točno po svojem „kriteriju“: V prvi fazi vojne se je n. pr. držal „silnejšega“ zahodnega „sveta“; odkar pa se je ta pokazal šibkejšega na kontinentu, je spet zanihal k tistemu „svetu“, kateremu je naklinal simpatije v dobi predvojnega „trenja“. Dejansko so ga pri tem vodili globlji politični nagibi, podobni tistim, ki so n. pr. vodili nekdanjo poljsko politiko omahovanja ali slovaško politiko naslonitve ali — če hočete — tudi politiko podkarpatskega monsignorja Vo-lošina...

Če se po tem ovinku vrnemo k „levim“ liberalnodemokratskim ideologom, k tistim, ki stoje na „srednji“ poziciji, ki imajo v nasprotju z ideologi desnice neko „dobro voljo“ in ki jih torej ne vleče naravnost k vsakokratnemu središču reakcije na svetu, lahko pristopimo po vseh naših razmišljanjih k zaključni sodbi.

Celotno naše razpravljanje pač dovolj „nevsiljivo“ dokazuje, da pri odgovoru na vprašanje, kam naj se naslonijo mali narodi vzhodne Evrope, ni mogoče, stopicati sem in tja na neki „srednji“ poziciji. Prav tako stopicanje pa je danes lastno „levi“ malo-meščanski demokraciji in živo priča o tem, da se ji majejo tla pod nogami, da prihaja vse bolj v razkroj, da je vsa njena „dobra volja“ — jalova, da je izgubila sposobnost za kakršen koli progresiven poseg v družbeno življenje. Takšno sposobnost je namreč v bolj ali manj omejeni meri kazala v prejšnjem razdobju, a ne iz lastnega, samostojnega vira, ampak le toliko, kolikor je težila v isti meri z novo družbeno silo in se vezala z njo. Kakor hitro pa se je obrnila proti tej sili, je postala hočeš nočeš služkinja reakcije. Vsa

njena današnja „srednja“ pozicija je v svojem objektivnem bistvu samo videz. V ozadju te pozicije sicer stoji in jo ravno povzroča tisto subjektivno iskanje, ki je pri marsikaterih njenih elementih iskreno in smo ga zato imenovali „dobra volja“. Toda vse to iskanje je lahko uspešno, lahko privede do izhoda edinole s prestopom s „srednje“ pozicije na pozicije nove družbene sile. Brez tega rezultata pa ni mogoče najti nobenega izhoda, ampak kvečjemu kako slamico, za katero se oprijemljejo v reakciji potapljaljoči se malo-meščanski demokrati v jalovi težnji, da ne bi utonili...

Poglejmo n. pr. „Slovenijo“! Dejansko vztraja slej ko prej pri svoji zaverovanosti v preteklost, pri svojem antantofilstvu — da z eno besedo oznamenjemo prav tisto, kar smo bili izrazili z besedama versajstvo in wilsonizem, na katerih sedaj jaha „Slovenija“ s sofistikco, nevredno resnih ljudi —, čeprav po porazu Francije na videz deloma „odstopa“ od svojega stališča, objavljajoč celo vrsto nekakih „samoobsodb“ tudi izpod peres nekaterih svojih vodilnih sodelavcev.¹³ Na prvi pogled bi človek mislil, da je „Slovenija“ obraz — zmeda, da je pač izgubila kompas ter svetilko in tava v temi. Če pa si to zmedo поблиže ogledamo, spoznamo v njej sistem, ki je nastal sicer iz zadrege, a ima svoj objektivno določeni smoter. Kaj le more družiti na „srednji“ poziciji stopicajoče

¹³ Ali ni nekaka „samoobsodba“, če Rudolf Mencin „Na mejniku razdobj“ (21. junija) ugotavlja „začetek konca starega, že zdavnaj v krizi se nahajajočega gospodarskega in socialnega reda v Evropi, ki smo ga tako radi istili z demokracijo“ in razglasi — v „Sloveniji“! — da je treba iskati izhoda v „pogumni misli“? Kolika je vrednost te „samoobsodbe“, pa lahko razvidimo iz okolnosti, da se je Mencin izognil vsaki obsodbi versajškega meddržavnega reda, ki bi ga bila šele obvezala, da spremeni smer, dalje iz okolnosti, da svoje misli, ki se navidezno bližajo tisti resnični in živi „pogumni misli“, katero je nekaj tednov prej z viška okrcal kot „tujo modrost“, hkrati zavaruje pred njo s ploho pridržkov, in končno iz poudarka, da o jutrišnji stvarnosti „ta hip lahko samo ugiba“... Ali ni nekaka „samoobsodba“, če ugotavlja Edvard Kocbek, ko se je za trenutek iz poplaha dokopal do miru, da v tej vojni propada le „za demokratskimi parolami skrita kapitalistična in imperialistična družba“, in vzklika, da je to „Korak naprej!“ (28. junija)? A o kakih zaključkih iz te in podobnih ugotovitev, ki bi res zavračali „lažno demokratsko statiko“, o kakih Kocbekovih „korakih naprej“ ni ne duha ne sluha... Ali ni samoobsodba, če priporoča — vek „Več vere!“ v ljudstvo (5. junija) in se sklicuje nanj, ki ga „ni strah za bodočnost, ker si želi spremembe sedanjega reda“ in ki „nagonsko čuti povezanost narodnih in socialnih vprašanj“ — tisto povezanost, ki jo „Slovenija“ s svojo zunanje-politično orientacijo dosledno zavrača? In ali niso samoobsodba tudi te misli o tej povezanosti, ki jih beremo v L-ovem članku „Zahod ali Vzhod?“ (9. avgusta): „Le od politične zmage delovnega ljudstva si lahko obetamo resnično zblizanje in trajen sporazum med slovanskimi in neslovanskimi narodi na našem Vzhodu. Tudi za Slovence velja, da smemo pričakovati pravega narodnega vzpona le od širokega ljudskega gibanja, ki bo dalo našim narodnim zahtevam globljo socialno vsebino in s tem prodornejšo silo. V tem smislu lahko trdimo, da je naša narodna prihodnost v veliki politični zvezi slovenskega delovnega ljudstva z delovnim ljudstvom vseh narodov Vzhoda. Le tisti del našega razumništva, ki to nujnost pravočasno spozna in se uvrsti med bojevnike za to misel, bo pri nas nekaj pomenil, vse drugo bo jalovo in zagrenjeno stalo ob strani in bo našo narodno odporno moč s svojim pesimizmom samo slabilo“. Ali ne pomeni ta zaključek višek „Slovenijine“ samoobsodbe? Saj ravno njeno smer podpirajoči del našega razumništva noče spoznati te nujnosti in se uvrstiti med bojevnike za to „pogumno misel“ nove družbene sile, marveč stoji jalovo in zagrenjeno ob strani in n. pr. pesimistično tarna „na pragu nove dobe, ki ji komaj slutimo obrise“ — kakor je zapisal s. „Na usodnem razpotju“ v „Sloveniji“ od 3. maja — na pragu „novega sveta“, ki bo „takšen ali drugačen“ in „nove usode“, ki bo „boljša ali slabša, kdo vé!“ Nesmiselno bi bilo pričakovati, da bi taki ljudje, ki so brez vsake vere v prihodnost, lahko tudi le za las „pripomogli“, da „se resnični narod razrezi in začne gibati“, kakor „želi“ ta s. sam. Pravilna je s. ova trditev, da samo gibanje resničnega naroda „ustvarja zgodovino“ in da je „vse drugo fantasmagorija“. In nikamor drugam kakor v tako „fantasmagorijo“ ne spada „Slovenija“ s s.-om in s tistim svojim vodilnim ideologom vred, čigar zmedena politična filozofija nikakor ne more biti od tega sveta, če nam ponuja kot „najglobljo skrivnost slovenske rasti“ besede — res samo besede: „bij se, vzdrži, pa četudi ima ta borba po računarskem razumu videz večne borbe brez upa zmage“... (To jeremijado Lojzeta Udeta je prinesla „Slovenija“ od 2. avgusta).

liberalnodemokratske elemente, ki pravijo, da se „skoraj popolnoma“ strinjajo z novo družbeno silo, z odkritimi in fanatičnimi nasprotniki te sile v enoto? Pač nič drugega kakor bolj ali manj zavestno, bolj ali manj dosledno malo meščansko nasprotovanje novi družbeni sili in njeni ideologiji! „Slovenijini“ „levičarji“ po potrebi — in ta je prav danes hudo velika — odlično zakrivajo njene desničarje in tako prikrivajo objektivno vlogo cele družine. Nazorska doslednost in čistost zahtevata, da se tudi pri nas izvede jasna razmejitev med nasprotniki, ki bo onemogočila sleherno slepomišljenje, in da se „levim“ ostankom liberalne demokracije odkaže njihovo pravo mesto. Biti bojevnik nove družbene sile in ideologije se pravi biti nasprotnik nasprotnih sil in ideologij. Jalovo je vsako prizadevanje, da bi se premostil prepad med meščansko „demokracijo“ in ljudsko demokracijo, ki se bije tako za demokratične svoboščine navznoter kakor tudi za popolnoma določeno preobrazbo v mednarodnih odnosih — proti meščanski nedemokraciji in „demokraciji“ hkrati.

Kritika

MARJA BORŠNIK-ŠKERLAK: AŠKERC. Kmalu po izidu te knjige sem se zapletel v pogovor z naročnikom M. ptice, ki rad bere romane in se živo zanima za politiko; zgodovino slovenske književnosti in zgodovino slovenske duhovne poti pozna pa le toliko, kolikor jo je imel priliko spoznati v meščanski šoli in nato predvsem iz dnevnega časopisja. Najprej sva se seve razvnela ob zamislih in bojih velesil in ob trpkih stiskah malih narodov, kar me je čisto nepričakovano vprašal, ali sem že bral „Aškerca“. Odgovoril sem mu, da knjige še nimam, da me pa zanima, kaj o njej meni. Podrobno mi je začel pripovedovati, zlasti o Aškerčevih borbah z ordinariatom, dostavljal je k posameznostim svoje sodbe in me spraševal za mnenja in pojasnila. Od tegla razgovora sem si zapomnil predvsem dvoje: da mu je zdaj, ko je z zanimanjem prebral Aškerčev življenjepis, o naši preteklosti, a tudi o sedanjosti marsikaj precej bolj jasno, kot mu je bilo doslej — in da ne bi bil verjel, da bi toliko tehtno znanstveno delo, vsaj pri nas, mogla napisati ženska. Preden sva se poslovila, mi je še povedal željo, da bi imeli takih knjig o naši preteklosti, zlasti o novejši, še več: „da bi se mogel človek zanesljivo, zares poučiti o naši zgodovini in o naših vprašanjih.“

Monografij o naših pomembnejših možeh, gibanjih in obdobjih nam manjka. Ena izmed najbolj potrebnih in zaželenih je bila monografija o Aškercu. Ostal nam je po telesni smrti preveč problematičen: dobro znan, a pogosto slabo razumljen. Slišati in brati je bilo o njem najrazličnejše sodbe — kot za njegovega življenja, ko so ga povzdigovali in poniževali, ga hvalili, hvalisali in žalili, bili pa premalomarni za njegove napore, brez pravega razumevanja za njegove zamisli, kaj šele za njegovo pešanje. Aškerčev značaj in njegova stremjenja so se zaplela z nazoni, z delom in šibkostmi predstavnikov smeri v takratnem slovenskem literarnem in javnem življenju tako usodno neugodno, da smemo reči: tragično. Aškerc nazadnje ni imel opore nikjer: ne pri sopotnikih, ki jih je bil nekoč vodil, niti v mladih, ki jim je bil krčil pota. Po sporu s Cankarjem mu je postal zastrt pogled v obnavljajoče se kulturne sile naroda, za čigar napredek je bil tako pošteno vnet. Po prirojenih lastnostih, po trdih preizkušnjah v mladosti in pod vplivom takratnih naprednih gesel je postal borec za svoboden razvoj in človekoljubne družbene ideale, borec deloma podobnega kova ko Trubar, Levstik in kmečki puntarji, izraz tistih redkih slovenskih rodov, ki jim tudi vsa suženjska, temna in klavrna stoletja niso skrotovičila trdnosti zdravih, razumnih in človeka se zavedajočih ljudi. Bil je presamozvestnega duha, da ne bi v črnožolti monarhiji čutil zapo-